

7.4.2025

EOAK/1891/2025

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen,

vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Päivi Lahtinen ja notaari Sanna-Kaisa Frantti

ENNALTA ILMOITTAMATON TARKASTUS: ALUE- JA KUNTAVAALIEN LAITOSÄÄNESTYSPAIKKA PANSSARIPRIKAATISSA 3.4.2025

Tarkastuskohde

Ennalta ilmoittamaton tarkastus alue- ja kuntavaalien laitosäänestyspaikassa Panssariprikaatissa Hattulassa.

Tarkastusajankohta

Torstai 3.4.2025 klo 16:30 – 18:25

Osallistujat oikeusasiamiehen kansliasta

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Päivi Lahtinen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Notaari Sanna-Kaisa Frantti

Osallistujat tarkastuskohteesta

Vaalitoimikunnan jäsenet sekä Panssariprikaatin (laitoksen) henkilökuntaa

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT, Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 5 §

1 YLEISTÄ

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin määräsi kolme oikeusasiamiehen kanslian virkamiestä suorittamaan tarkastuksia alue- ja kuntavaalien 2025 laitosäänestyspaikoissa.

Ennen tarkastusta yhdeksältä kunnalta pyydettiin tietoja laitosäänestyspaikoista ja -aikatauluista. Tarkastukset tehtiin ennalta ilmoittamatta satunnaisesti valittuihin kolmeen laitosäänestyskohteeseen (erillinen pöytäkirja Pirkkalan kunnan alueella tehdyistä tarkastuksista, EOAK/1890/2025).

Laitosäänestyspaikkojen tarkastusten tavoitteena oli selvittää äänestysjärjestelyjen ja -tapahtuman toimivuutta sekä vaalisalaisuuden turvaamista.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

2 TARKASTUSHAVAINNOT

2.1 Hattulan kunta, Panssariprikaati (Parolannummi)

Hattulan kunnalta ennakkoon saadun tiedon mukaan laitosaänestys oli tarkoitus järjestää 3.4.2025 klo 17.00–19.00 Panssariprikaatissa Parolannummella. Tarkastus tehtiin edellä todettuna päivänä klo 16.10 alkaen.

Pääesikunta on antanut vaalikäskyn 17.2.2025 (AV3536 7656/03.00/2024), jonka perusteella Parolannummen panssariprikaatin esikunta on antanut 03.03.2025 päivätyn käskyn (MV5135 7656/03.00/2024) alue- ja kuntavaalien 2025 laitosaänestyksen toimeenpanosta Panssariprikaatissa.

Verkkosivujen mukaan Panssariprikaati kouluttaa vuosittain noin 2600 varusmiestä ja 3000 reserviläistä. Palkattua henkilökuntaa on noin 650. Saadun tiedon mukaan tarkastushetkellä varuskunnassa oli noin 2000 varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavaa henkilöä.

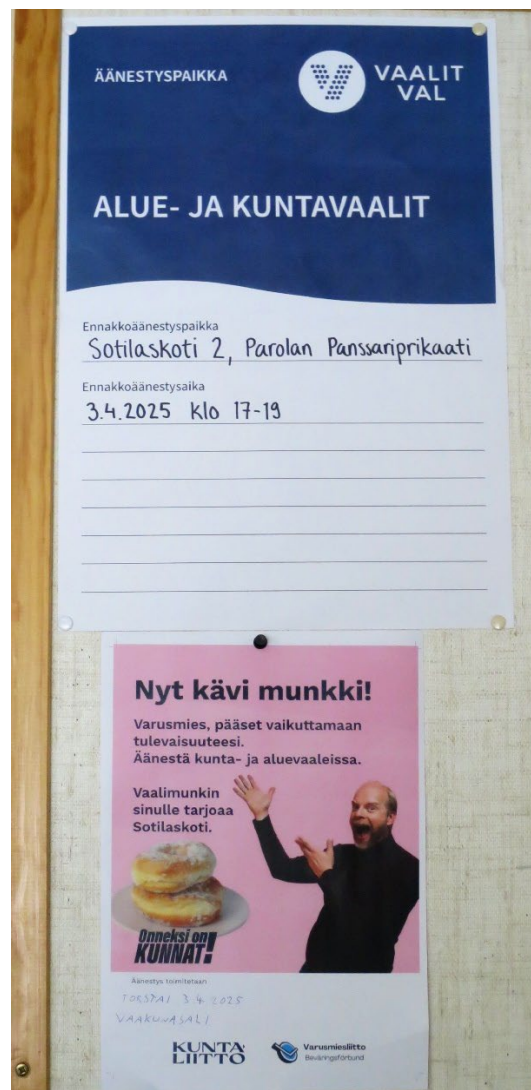
Varuskunnan edustajan mukaan kaikilla oli mahdollisuus äänestää myös vapaa-ajalla joko ennakkoäänestyksessä tai varsinaisena äänipäivänä eikä äänestysajankohtana ollut pitkiä maastoleirejä tai vastaavia, jotka olisivat vaikuttaneet mahdollisuuteen äänestää.

Tarkastuksen toimittajien poistuessa äänestyspaikasta noin kello 18.25 äänioikeuttaan oli käyttänyt noin 10 henkilöä. Varusmiestoimikunta tarjosi äänestäjille munkkilipukkeen Sotilaskotiin.

Äänioikeutettuja oli useista eri kunnista. Suurin osa äänioikeutetuista oli Hämeen, Pirkanmaan tai Keski-Suomen hyvinvointialueidenalueelta. Äänioikeutetut olivat pääsääntöisesti suomenkielisiä. Äidinkieleltään ruotsinkieliset henkilöt sijoitetaan pääsääntöisesti keskitetysti muuhun varuskuntaan.

Varuskunnan edustajan mukaan yhteistyö Hattulan kunnan kanssa oli toiminut hyvin ja varuskunta oli päässyt vaikuttamaan äänestysajankohtaan. Yhteistyö kunnan kanssa äänestyksen järjestämisessä oli toiminut myös aiemmin hyvin ja yhteistyöhön oli muotoutunut vakiintuneet käytännöt. Puolustusvoimat oli järjestänyt äänestystilaan tarvittavat pöydät ja tuolit. Äänestyksen järjestäminen ei vaikuttanut varuskunnan normaaliin toimintaan.

Varuskunnan edustaja kertoi, että vaalimainokset eivät ole sallittuja alueella eikä äänestyspaikan läheisyydessä ollut vaalimainoksia. Laitosäänestyksestä oli tiedotettu varuskunnassa pääesikunnan antaman vaalikäskyn mukaisesti ja myös varusmiestoimikunta oli tiedottanut äänestysmahdollisuudesta. Ehdokaslistat olivat olleet esillä sotilaskodissa viikon ajan ennen äänestystä.

Kuva 1. Tiedote laitosäänestyksestä ja vaalimunkista

Äänestyspaikkana oli sotilaskodin yhteydessä sijaitseva Vaakunasali. Tilassa ei ollut samaan aikaan muuta toimintaa. Tila oli riittävän suuri ja rauhallinen äänestyspaikaksi. Tila oli yleisesti tuttu äänioikeutetuille henkilöille, joten sinne ei ollut järjestetty erillistä ohjausta. Hattulan kunnan hallintosihteeri järjesteli äänestystilaa yhdessä vaalitoimikunnan kanssa ennen äänestyksen alkua. Kunta oli tuonut paikalle kaksi äänestyskoppia, joista toinen oli esteetön. Äänestyskopit oli sijoiteltu siten, että vaalisalaisuus oli turvattu. Äänestyskopeissa oli sekä lyijykynä että kuivamustekynä. Kopin seiniltä löytyi myös ehdokaslistat- ja kirjat sekä ohje äänestäjälle äänestysmerkinnän tekemiseksi. Vaalitoimikunnalla oli tarjolla suurennuslasi.

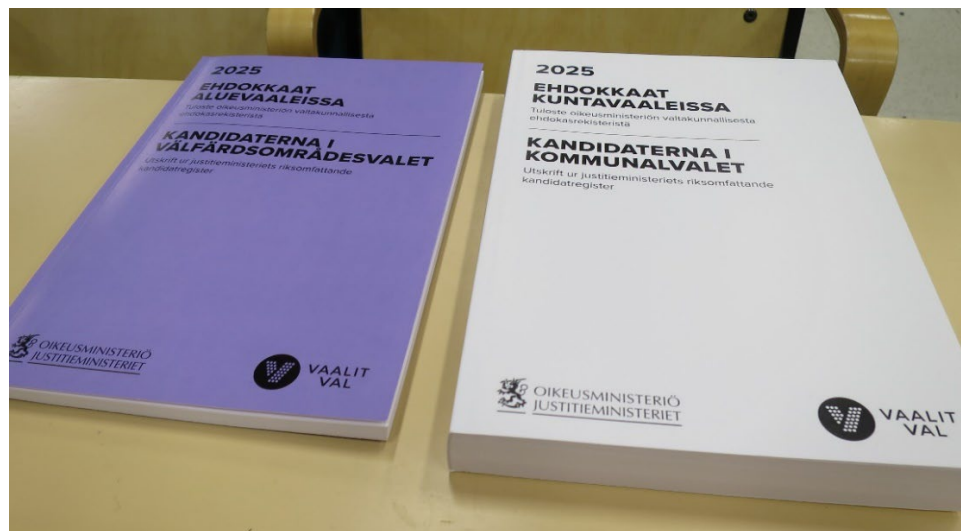
Kuva 2. Äänestyskopit, joista toinen oli esteetön

Vaalitoimikuntaan kuului puheenjohtajan lisäksi kaksi jäsentä eli yhteensä kolme henkilöä. Vaalitoimikunnan puheenjohtajan mukaan tarpeen vaatiessa paikalle olisi saatu lyhyellä varoitusajalla varajäsen vaalitoimikunnan päätösvaltaisuuden takaamiseksi. Vaalitoimikunnan jäsenillä oli kaulassaan selkeä tunnistelappu. Vaalitoimikunnan jäsenten mukaan he olivat saaneet kunnalta oikeusministeriön vaaliohjeet sekä 1,5 tunnin mittaisen koulutuksen. Vaalitoimikunnan jäsenet pitivät saamaansa perehdytystä riittävänä.

Kuva 3. Vaalitoimikunnan puheenjohtajan tunnistelappu

Äänestyspaikalla oli Hattulan kunnan ja Kanta-Hämeen hyvinvointialueen ehdokkaiden ehdokaslistat sekä oikeusministeriön ehdokaskirjat, joissa oli tiedot valtakunnallisesti molempien vaalien kaikista ehdokkaista.

Kuva 3. Alue- ja kuntavaalien ehdokaskirjat

Vaalitoimikunta oli varautunut siihen, että äänioikeutettuja oli useista eri kunnista. Tämän vuoksi vaalitoimikunnalla oli mukanaan tulostettuna tarralapuille kaikkien kuntien vaalitoimikuntien osoitteet. Vaalitoimikunnan jäsen kirjoitti lähetekirjelomakkeeseen äänestäjän nimen sekä liimasi osoitelapun, jossa oli äänestäjän kotikunnan keskusvaalilautakunnan osoite. Äänestäjää pyydettiin kirjoittamaan lähetekirjelomakkeeseen oma kotiosoite sekä syntymäaika sekä allekirjoittamaan lomake. Äänestäjille ei mainittu mahdollisuutta kirjoittaa lähetelomakkeeseen vaihtoehtoisesti nimi ja henkilötunnus. Tämän jälkeen vaalitoimikunnan puheenjohtaja allekirjoitti lähetekirjelomakkeen ja pyysi äänestäjää sulkemaan lähetekuoreen vaalikuoren sekä lähetekirjeen. Äänestyspaikassa ei ollut nähtävillä ohjetta lähetelomakkeen täyttämisestä. Äänestäjillä ei ollut mukanaan ilmoituskortteja.

Vaalitoimikunta tiedusteli varuskunnan edustajalta, oliko ketään äänestysajankohtana varuskunnan vuodeosastolla tai putkassa. Vaalitoimikunta kertoi, että tarvittaessa he olisivat voineet käydä näissä kohteissa ilmoitetun äänestysajan jälkeen, jos siellä olisi ollut henkilöitä. Äänestysajankohtana ketään ei ollut vuodeosastolla tai putkassa.

Vaalitoimikunnan mukaan kaksien vaalien järjestäminen samaan aikaan teki äänestämisestä laitoksissa tavallista hitaampaa ja vaati enemmän aikaa. Vaalitoimikunnan mukaan he olivat saaneet vaikuttaa laitosesäestyksen aikatauluun. Aikataulu oli osoittautunut hyväksi niin, että kaikkiin paikkoihin oli varattu riittävästi aikaa. Aikataulussa oli huomioitu se, että samaan aikaan oli kahdet vaalit.

Keskustelussa tuli ilmi, että varuskunnassa vaalitoimikunnalla ei ollut mahdollisuutta varmistua siitä, oliko kaikille äänioikeutetuille tarjottu mahdollisuus äänestää, muuta kuin tiedustelemalla asiasta henkilökunnalta.

Vaalitoimikunta keräsi lähetekuoret kannelliseen muovilaatikkoon, joka kuljetettiin äänestyspäivän päätteeksi kunnanvirastoon. Virastolla hallintosihteeri huolehti kuorien postituksen ja otti erilleen Hattulan kunnan keskusvaalilautakunnalle tulevat lähetekuoret.

Äänestystilanteita seurattaessa näytti siltä, että kahden vaalin toimittaminen samaan aikaan ei aiheuttanut sekaannuksia. Sen sijaan kaksien vaalien samanaikainen järjestäminen näytti aiheuttavan vaalitoimikunnan paljon työtä. Tämän vuoksi yksi äänestystapahtuma vei tavanomaista enemmän aikaa.

3 JOHTOPÄÄTÖKSET

Seuraavat tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille. Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja toimenpiteet ilmenevät jäljempänä kohdassa 4.

3.1 Tarkastushavainnot

Yleiset laitosesäestyspaikkoja koskevat havainnot ja huomiot näyttävät olevan varuskunnan laitosesäestyksessä osittain erilaisia kuin aiemmissa laitosesäestystarkastuksissa sairaaloissa ja ympärivuorokautista hoitoa antavissa sosiaalihuollon toimintayksiköissä.

3.1.1 Äänestäjiltä saatu palaute

Tarkastuksella haastatellut äänestäjät olivat tyytyväisiä mahdollisuuteen äänestää varuskunnassa, ja äänestys sujui kaikkien haastateltujen mukaan jouhevasti. Tiedon laitosesäestysmahdollisuudesta he olivat saaneet muun muassa tiedotteista sotilaskotien 1 ja 2 ilmoitustauluilla, varusmiestoimikunnan tiedotteesta, ryhmäjohtajalta sekä sosiaalisesta mediasta.

3.1.2 Äänestyksen järjestelyt

Hattulan kunta oli toimittanut äänestyspaikalle kaksi äänestyskoppia, joista toinen oli esteetön. Kunnan hallintosihteeri oli paikalla ennen äänestyksen alkua järjestämässä tilaa ja hän myös huolehti äänestyskoppien kuljetuksen pois. Tarkastuksella kuullun mukaan tämä järjestely oli käytössä ainoastaan varuskunnan laitosäänestyksessä ja muissa laitosäänestyspaikoissa vaalitoimikunnalla oli ollut käytössään pöydälle asetettava sermi.

Apulaisoikeusasiamies pani tyydytyksellä merkille, että kunnan työntekijä avusti vaalitoimikuntaa äänestyspaikan järjestämisessä ja paikalle oli tuotu äänestyskopit. Apulaisoikeusasiamies totesi, että vastaava järjestelyä voitaisiin tilanteen mukaan hyödyntää myös muissa laitosäänestyspaikoissa. Aiemmillä laitosäänestystarkastuksilla (EOAK/1546/2023 ja EOAK/8012/2023) on havaittu puutteita vaalisalaisuuden toteutumisessa sosiaalihuollon ympärivuorokautista hoitoa antavissa toimintayksiköissä.

3.1.3 Vaaliviranomaisten yhteydenpito laitoksiin

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Oikeusministeriön vaaliohjeen 3 mukaan suunnitellessaan ennakoäänestyksen järjestämistä laitoksissa vaalitoimikunnan tulee hyvissä ajoin ottaa yhteys asianomaisen laitoksen johtoon ja pyrkiä toimeenpanemaan äänestys niin tarkoituksenmukaisella tavalla kuin se kulloinkin on mahdollista. Vaalitoimikunnan on yhteistyössä henkilökunnan kanssa lisäksi suunniteltava se, miten äänestystoimituksesta ja sen ajankohdista (päivämäärä/päivämäärät ja kellonaika) tiedotetaan riittävästi laitoksessa oleville äänioikeutetuille.

Tarkastuksella saatujen tietojen mukaan yhteistyö Hattulan kunnan ja varuskunnan välillä oli toiminut hyvin ja molemmat olivat tyytyväisiä yhteistyön toimivuuteen. Äänestyksen ajankohdassa oli huomioitu varuskunnan toiveet.

3.1.4 Oikeus äänestää laitoksessa ja tiedottaminen äänioikeutetuille

Vaalilain 46 §:n 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai on otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Oikeusministeriön ohjeen 3 mukaan ennakkoäänestyspaikoiksi määräytyissä laitoksissa saavat äänestää vain niissä hoidettavina olevat tai niihin otetut henkilöt. Esimerkiksi sairaalan poliklinikalla hoitoa saamassa käyvällä henkilöllä taikka sairaalan henkilökunnalla tai armeijan kantahenkilökunnalla ei ole oikeutta äänestää laitosaänestyksessä.

Myös pääesikunnan vaalikäskyssä tuodaan esille, että äänioikeutettu, joka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa (vaalilain 46 § 2 mom.). Laitosaänestyksen piiriin eivät kuulu Puolustusvoimien henkilökunta, kertausharjoituksessa olevat reserviläiset tai Maanpuolustuskorkeakoulussa opiskelevat. Ennakkoäänestyksen ajanjaksona laivapalveluksessa olevien varusmiesten osalta äänestys toteutetaan luvun 2.5. mukaisesti.

Vaalitoimikunnalla ei ole oikeutta saada listaa henkilöistä, jotka kyseisessä laitoksessa ovat hoidettavana, asukkaana taikka otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittamaan varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta. Näin ollen vaalitoimikunta joutuu luottamaan kyseisen laitoksen henkilökunnan (tai käytännössä myös äänestäjän) tietoon siitä, että äänestämään saapuva henkilö on hoidettavana kyseisessä laitoksessa taikka vastaavasti otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittamaan varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta.

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimitsijoiden ja vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakkoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakkoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Oikeusministeriön ohjeen 3 mukaan kaikille asianomaisessa laitoksessa oleville ennakkoäänestämiseen oikeutetuille on varattava mahdollisuus äänioikeutensa käyttämiseen. Vaalitoimikunnan on hyvä vielä ennen poistumistaan laitoksesta varmistaa henkilökunnalta, että kaikki halukkaat ovat saaneet mahdollisuuden äänestää.

Pääesikunnan vaalikäskyn mukaan joukko-osastoissa (vast.) tulee sekä henkilökunnalle että varusmiehille sopivalla tavalla, esimerkiksi oppitunnilla taikka perusyksikön päällikön käskynjaossa tai puhuttelussa, tiedottaa ennakkoäänestysmahdollisuudesta ja -menettelystä. Lisäksi tämä asiakirja (pääesikunnan vaalikäsky) tulee kiinnittää perusyksikön (vast.) ilmoitustaululle.

Myös Parolannummen Panssariprikaatin esikunnan antamassa käskyssä todetaan, että perusyksiköissä tulee esimerkiksi oppitunnilla, perusyksikön päällikön/väpelin käskynjaossa tai puhuttelussa tiedottaa ennakkoäänestysmahdollisuudesta ja menettelystä. Lisäksi tämä asiakirja tulee kiinnittää perusyksikön (vast.) ilmoitustaululle.

Tarkastuksella kävi ilmi, että vaalitoimikunnalla ei ole käytännössä mahdollista varmistua varuskunnassa siitä, onko kaikille äänioikeutetuille tarjottu mahdollisuus äänestää, koska äänioikeutettuja on suuri määrä ja he oleskelevat laajalla alueella. Käytännössä vaalitoimikunta voi tiedustella henkilökunnalta, onko äänestyksestä tiedotettu kuten vaalikäskyssä on määrätty, jolloin äänioikeutetut ovat saaneet tiedon äänestysmahdollisuudesta.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan kaikilla varuskunnassa äänioikeutetuilla henkilöillä oli mahdollisuus äänestää myös yleisellä ennakkoäänestyspaikalla tai varsinaisena vaalipäivänä. Tähän nähden kyseisellä laitosaänestyksellä oli äänioikeutetuille erilainen merkitys kuin useille esimerkiksi sosiaalihuollon toimintayksiköissä asuville, joilla ei tosiasiallisesti ole muuta mahdollisuutta äänestää kuin laitosaänestys.

3.1.5 Äänestysprosessin sujuvuus

Varuskunnassa oli ollut noin 2000 äänioikeutettua henkilöä, mutta havaintojen mukaan vain hyvin pieni määrä kävi äänestämässä laitosaänestyksessä. Vaalitoimikunta kertoi, että joissain aiemmissa vaaleissa äänestäjiä oli ollut enemmän, jolloin äänestysaika oli pitkittänyt ennakkoon suunnitellusta.

Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota siihen, että yhden henkilön äänestäminen laitosaänestyksessä myös varuskunnassa kesti pitkän ajan. Jos äänioikeutetuista suurempi joukko olisi halunnut äänestää, ei tämä olisi ollut käytännössä mahdollista kohtuullisessa ajassa. Lähetekirjelomakkeen täyttäminen vaatii laitosaänestyksessä paljon aikaa, vaikka vaalitoimikunnalla oli mukanaan valmiita osoitetarroja eri kuntien keskusvaalilautakunnille. Tämä johtui erityisesti siitä, että samaan aikaan järjestettiin kahdet vaalit.

Oikeusministeriön ohjeen 3 mukaan lähetekirjeen tarkoitus on se, että sen avulla äänestäjän vaalikuori voidaan toimittaa hänen oman kuntansa keskusvaalilautakunnalle, riippumatta siitä, missä ennakkoäänestyspaikassa hän on äänestänyt.

Oikeusministeriön ohjeessa tuodaan esille myös, että lähetekirjelomakkeen täyttäminen ei ole salaista. Tätä varten äänestyspaikassa tulee olla oma pöytä tai muu sopiva tila. Lähetekirjelomakkeeseen merkitään seuraavat tiedot:

- 1) Vastaanottaja-kenttään merkitään äänestäjän kotikunnan eli sen kunnan keskusvaalilautakunta, joka äänestäjän ilmoituksen mukaan on merkitty äänioikeusrekisteriin hänen kohdalleen. Keskusvaalilautakunnan nimi ja osoite on merkittävä selvästi. Keskusvaalilautakuntien osoitteet löytyvät muun muassa oikeusministeriön vaalisivuilta www.vaalit.fi/kuntien-keskusvaalilautakunnat, josta ne voidaan tulostaa vaalitoimikuntien käyttöön.

- 2) Äänestäjän täydellinen nimi ja henkilötunnus tai, jos se ei ole tiedossa, syntymäaika ja nykyinen osoite.
- 3) Äänestäjän allekirjoitus eli hänen vakuutuksensa siitä, että hän itse vaalisalaisuuden säilyttäen on täyttänyt äänestyslipun ja sulkenut sen leimattuna vaalikuoreen.

Kevään 2021 kuntavaaleissa 18–24-vuotiaiden äänestysaktiivisuus oli 35,4 prosenttia. Tämä olisi tarkoittanut noin 700 äänestäjää, jos sama osuus äänioikeutetuista olisi käyttänyt äänioikeuttaan laitosvaalissa varuskunnassa. Tarkastuksella jäi epäselväksi, olisiko ylipäättäen paljon suuremman määrän äänestäminen ollut tosiasiasa mahdollista – pelkästään kehittämällä laitosäänestyksen prosessia esimerkiksi lähetekirjelomakkeiden täytön osalta.

Apulaisoikeusasiamies esitti huolensa siitä, olisiko edellä todetussa ajatusmallissa kaikilla äänioikeutetuilla ollut tosiasiasa mahdollisuutta äänestää laitosvaalissa. Tilannetta helpottavana seikkana apulaisoikeusasiamies otti kuitenkin huomioon sen, että varuskunnan henkilökunnalta kuullun mukaan jokaisella varuskunnassa äänioikeutetulla oli mahdollisuus äänestää myös varuskunnan ulkopuolella yleisellä ennakkoäänestyspaikalla tai varsinaisena vaalipäivänä.

4 TOIMENPITEET

Tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille.

Apulaisoikeusasiamies päätti saattaa tarkastuksen kohteena olleen Hattulan kunnan ja sen keskusvaalilautakunnan sekä vaalitoimikunnan tietoon edellä todetut tarkastushavainnot. Tässä tarkoituksessa niille lähetetään jäljennös tästä tarkastuspöytäkirjasta.

Tarkastuspöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi myös Panssariprikaatille.

Lisäksi tarkastuspöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi ylimpänä vaaliviranomaisena toimivalle oikeusministeriölle.

Tarkastus ei antanut apulaisoikeusasiamiehelle aihetta muuhun.

LIITE: Oikeusohjeita

Lainsäädäntö

Suomen perustuslain 14 §:n 3 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Hyvinvointialueesta annetun lain 23 §:n 1 momentin mukaan valtuutetut ja varavaltuutetut aluevaltuustoon valitaan hyvinvointialueella toimitettavissa vaaleissa (aluevaalit). Aluevaltuuston toimikausi on neljä vuotta ja se alkaa vaalivuoden kesäkuun alusta. Pykälän 2 momentin mukaan aluevaalit toimitetaan välittöminä, salaisina ja suhteellisina. Kaikilla äänioikeutetuilla on yhtäläinen äänioikeus. Pykälän 3 momentin mukaan aluevaalien toimittamisesta säädetään vaalilaissa.

Aluevaalien äänioikeudesta säädetään hyvinvointialueesta annetun lain 28 §:ssä ja vaalikelpoisuudesta saman lain 76 ja 77 §:ssä.

Kuntalain 15 §:n 1 momentin mukaan valtuutetut ja varavaltuutetut valtuustoon valitaan kunnassa toimitettavissa kuntavaaleissa. Valtuuston toimikausi on neljä vuotta ja se alkaa vaalivuoden kesäkuun alusta. Pykälän 2 momentin mukaan kuntavaalit toimitetaan välittöminä, salaisina ja suhteellisina. Kaikilla äänioikeutetuilla on yhtäläinen äänioikeus. Pykälän 3 momentin mukaan kuntavaalien toimittamisesta säädetään vaalilaissa ja kuntarakennelaissa.

Kuntavaalien äänioikeudesta säädetään kuntalain 20 §:ssä ja vaalikelpoisuudesta saman lain 71 ja 72 §:ssä.

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalit toimitetaan järjestämällä ennakkoäänestys, kirjeäänestys ja vaalipäivän äänestys. Ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen järjestämisestä kotimaassa vastaa kunta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakkoäänestyspaikkoja ovat sairaalat, ympärivuorokautista hoitoa antavat ja muut, kunnanhallituksen päätöksellä määrätyt, sosiaalihuollon toimintayksiköt, rangaistuslaitokset sekä Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnat ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt (laitos).

Vaalilain 10 §:n mukaan valtioneuvostossa oikeusministeriö toimii ylimpänä vaaliviranomaisena.

Vaalilain 15 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava laitoksessa toimitettavaa ennakkoäänestystä varten yksi tai useampi vaalitoimikunta, joihin kuhunkin

kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja yksi muu jäsen sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme. Saman lain 16 §:n 1 momentin mukaan vaalitoimikunta on päätösvaltainen kolmijäsenisenä.

Vaalilain 46 §:n 2 momentin mukaan äänioikeutettu, joka on hoidettavana sairaalassa, ympärivuorokautista hoitoa antavassa tai muussa kunnanhallituksen ennakoäänestyspaikaksi määräämässä sosiaalihuollon toimintayksikössä tai on otettu rangaistuslaitokseen taikka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä, saa äänestää ennakolta kyseisessä laitoksessa.

Vaalilain 48 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan ennakoäänestys toimitetaan ennakoäänestyksen ajanjaksona laitoksessa vähintään yhtenä ja enintään kahtena päivänä vaalitoimikunnan määrääminä aikoina.

Vaalilain 49 §:n 2 momentin mukaan vaalitoimitsijoiden ja vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysajoista ja ennakoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan ennakoäänestyspaikalla julkipantavin kuulutuksin ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla.

Vaalilain 56 §:ssä säädetään järjestyksestä ennakoäänestyspaikassa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestys ennakoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Saapuvilla olevien on noudatettava vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan järjestyksen ylläpitämiseksi ja äänestyksen häiriöttömän kulun turvaamiseksi antamia määräyksiä.

Vaalilain 57 §:n 1 momentin mukaan äänioikeutetun, joka haluaa äänestää ennakolta, on ilmoitauduttava ennakoäänestyspaikassa vaalitoimitsijalle tai vaalitoimikunnalle. Laitoksessa ennakoäänestys on tarvittaessa järjestettävä myös eri osastoissa ja potilashuoneissa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjä on velvollinen esittämään vaalitoimitsijalle tai vaalitoimikunnalle selvityksen henkilöllisyydestään. Pykälän 3 momentin mukaan äänestäjälle on varattava tilaisuus tutustua asianomaista vaalia varten laadittuun vaalipiirinsä ehdokaslistojen yhdistelmään.

Vaalilain 58 §:ssä säädetään äänestämisestä ennakoäänestyksessä. Pykälän 1 momentin mukaan äänestäjällä äänestäjällä on oikeus äänestää eduskuntavaaleissa, aluevaaleissa ja kuntavaaleissa sen vaalipiirin, hyvinvointialueen tai kunnan ehdokaslistojen yhdistelmässä olevaa ehdokasta, jossa äänestäjä on asianomaisissa vaaleissa merkitty äänioikeutetuksi. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjän on niin selvästi merkittävä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jonka hyväksi hän antaa äänensä, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa. Merkintä on tehtävä äänestyskopissa tai muutoin siten, että vaalisalaisuus säilyy.

Oikeusministeriön ohjeet

Oikeusministeriö on vaalilain 10 §:n nojalla antanut vaaliviranomaisille yhteiset alue- ja kuntavaaleja koskevat vaaliohjeet. Vaaliohjeet ovat voimassa 1.1.2025–31.5.2025. Vaaliohjeissa 2025 todetaan laitosäänestykseen liittyen muun ohella seuraavaa.

Vaaliohje numero 1 ”Kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävät”:

Alue- ja kuntavaaleissa äänestäjä voi äänestää molemmissa vaaleissa samalla kerralla tai eri kerroilla taikka äänestää vain toisessa vaalissa.

Keskusvaalilautakunnalle kuuluu alue- ja kuntavaalien valmistavina tehtävinä muun muassa äänestysjärjestelyistä tiedottaminen, kunnan muiden vaaliviranomaisten kouluttaminen ja laitosäänestyksen valmistelut.

Keskusvaalilautakunnan tehtävänä on selvittää, mitä ympärivuorokautista hoitoa antavia sosiaalihuollon toimintayksiköitä ja muita laitosäänestykseen kuuluvia laitoksia kunnassa on ja missä ne sijaitsevat.

Ennakoäänestyksen järjestämisestä laitoksessa (laitosäänestys) huolehtii kunnanhallituksen hyvissä ajoin ennen vaaleja asettama vaalitoimikunta. Vaalitoimikuntia voidaan tarvittaessa asettaa useampia.

Kunnanhallituksen on ilmoitettava keskusvaalilautakunnalle vaalitoimikunnan jäsenten nimet sekä vähintään puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan yhteystiedot.

Äänestyskoppien toimittamisesta ennakoäänestyspaikkaan vastaa keskusvaalilautakunta. Vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan on sovittava hyvissä ajoin keskusvaalilautakunnan kanssa äänestyskopin tai koppien lainaamisesta, kuljetuksesta ja muista seikoista. Tarpeellisista liikuntaesteisten apuvälineistä huolehtivat yhteistyössä kunnan keskusvaalilautakunnan kanssa ennakoäänestyspaikoissa vaalitoimitsija tai vaalitoimikunta ja vaalipäivän äänestyspaikoissa vaalilautakunta.

Alue- ja kuntavaaleissa tulee ottaa huomioon, että äänestyskoppiin tulee lähtökohtaisesti sijoittaa molempien vaalien ehdokaslistojen yhdistelmät. Kunta voi kuitenkin harkintansa mukaan sijoittaa yhdistelmät myös eri koppeihin, aluevaalien yhdistelmän yhteen ja kuntavaalien yhdistelmän toiseen. Tällöin äänestyskoppeja tarvitaan kaksinkertainen määrä tavalliseen verrattuna.

Äänestyskoppeihin olisi hyvä sijoittaa suurennuslasi tai vastaava etenkin heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

Keskusvaalilautakunnan on huolehdittava, että vaalitoimikunnilla on käytössään kaikki tarvittavat vaaliasiakirjat, vaalileimasimet, äänestyskopit, vaaliurnat sekä muut tarvikkeet ja varusteet.

Vaaliuurnaa tai muuta suljettavaa laatikkoa voidaan vastaavalla tavalla käyttää myös laitosäänestyksessä, jos se on tarkoituksenmukaista.

Keskusvaalilautakunnan on huolehdittava siitä, että vaalitoimikuntien jäsenet ja varajäsenet ovat tietoisia tehtävistään ja vastuistaan.

Keskusvaalilautakunnan on koulutettava vaalitoimikunnan jäsenet tehtäviinsä sekä neuvottava ja opastettava heitä ongelmatilanteissa. Neuvontaa ja opastusta varten vähintään keskusvaalilautakunnan sihteerin tulee olla vaalitoimikuntien tavoitettavissa koko ennakoäänestysajanjakson ajan.

Ohjeen liitteenä nro 14 on Invalidiliiton Esteettömyyskeskuksen (ESKE) äänestyspaikkojen esteettömyyden tarkistuslista.

Vaaliohje numero 3 ”Ennakoäänestys laitoksessa”:

Laitoksia, joissa ennakoäänestys järjestetään, ovat:

- 1) Sairaalat, esimerkiksi: yleissairaalat, terveyskeskusten vuodeosastot, psykiatriset sairaalat jne.;
- 2) Ympäri vuorokautista hoitoa antavat ja muut kunnanhallituksen määräämät sosiaalihuollon toimintayksiköt, esimerkiksi: vanhainkodit ja vastaavat yksiköt, hoito-, hoiva-, veljes- ja sairaskodit, sosiaalihuoltolaissa, vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa tarkoitetut palvelutalot, asuntolat, päihdehuollon laitokset, kehitysvammalaitokset jne. Määriteltäessä sitä, kuuluuko sosiaalihuollon toimintayksikkö suoraan vaalilain 46 §:n 2 momentin perusteella (ja siis ilman kunnanhallituksen päätöstä) ennakoäänestykseen piiriin, ratkaisevaa on, annetaanko yksikössä ympärivuorokautista hoitoa. ”Muista sosiaalihuollon toimintayksiköistä” on kunnanhallituksen tehtävä päätös hyvissä ajoin ennen ennakoäänestyksen alkamista; sekä
- 3) Rangaistuslaitokset, esimerkiksi: vankilat, vankimielisairaalat jne.
- 4) Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavan joukko-osaston varuskunnat tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt.

Ennakoäänestyspaikoiksi määrätyissä laitoksissa saavat äänestää vain niissä hoidettavina olevat tai niihin otetut henkilöt. Esimerkiksi sairaalan henkilökunnalla ei ole oikeutta äänestää sairaalassa.

Yleisissä vaaleissa äänioikeutettuja ovat myös ne, joiden toimintakelpoisuutta on tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu tai jotka on julistettu vajaavaltaiseksi, esimerkiksi sairauden vuoksi.

Äänestäjällä, joka ennakoäänestykselle määrättyä aikana on saapunut ennakoäänestyspaikkaan, mutta ei ole ehtinyt äänestää sinä aikana, on oikeus äänestää sanotun ajan päätyttyäkin. Toimitusta ei siis saa laitoksessa keskeyttää tai lopettaa ennen kuin jokainen, joka äänestämistä varten on saapunut ennakoäänestyspaikkaan ennen sen sulkemista, on saanut tilaisuuden käyttää äänioikeuttaan.

Keskusvaalilautakunta toimittaa vaalitoimikunnalle kaikki laitosäänestyksessä tarvittavat vaaliasiakirjat ja -tarvikkeet hyvissä ajoin ennen ennakoäänestyksen alkamista. Vaalitoimikunnan on tarkastettava saamansa materiaali ja mikäli jotain puuttuu, otettava viipymättä yhteys keskusvaalilautakuntaan.

Suunnitellessaan ennakoäänestyksen järjestämistä laitoksissa vaalitoimikunnan tulee hyvissä ajoin ottaa yhteys asianomaisen laitoksen johtoon ja pyrkiä toimeenpanemaan äänestys niin tarkoituksenmukaisella tavalla kuin se kulloinkin on mahdollista. Vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että äänestysjärjestelyt eivät vaaranna laitoksen varsinaisen toiminnan, kuten sairaalahoidon antamisen, häiriötöntä sujumista. Laitosäänestyksen järjestämistä suunniteltaessa parhaiten soveltuvat ajankohdat tulisi varmistaa etukäteen laitoksen henkilökunnalta.

Vaalitoimikunnan on yhteistyössä henkilökunnan kanssa lisäksi suunniteltava se, miten äänestystoimituksesta ja sen ajankohdista tiedotetaan riittävästi laitoksessa oleville äänioikeutetuille.

Äänestyspaikan (äänestystilan) sijainnissa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen. Ennakoäänestykselle varattu paikka on sijoitettava laitoksessa sellaiseen tilaan, joka ei ole muussa käytössä äänestämisen aikana. Äänestäjän on hankaluuksitta päästävä tähän tilaan.

Äänestyspaikan sijainnista on laitoksessa oltava tarpeellinen opastus. Kaksikielisessä kunnassa kilpien ja muiden yleisölle suunnattujen opasteiden on oltava suomen- ja ruotsinkielisiä. Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnissa opasteet on laadittava myös saamen kielellä. Äänestyspaikan sijainnissa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että paikan valaistus on riittävä ja että äänestys voidaan hoitaa riittävät etäisyydet säilyttäen.

Vaalitoimikunnan asiana on huolehtia siitä, että ennakoäänestysajoista ja ennakoäänestyksen tarkemmasta järjestelystä tiedotetaan etukäteen äänestäjille ennakoäänestyspaikassa julkipantavin kuulutuksin tai tiedottein ja tarvittaessa muullakin sopivalla tavalla. Ennakoäänestyksestä on tiedotettava tarvittaessa myös laitosten osastoissa ja potilashuoneissa.

Vaalitoimikuntien tulee etukäteen olla yhteydessä asianomaisen laitoksen johtoon ja sopia tiedottamisen järjestämisestä.

Äänestys ennakkoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Laitoksessa ennakkoäänestys on tarvittaessa järjestettävä myös eri osastoissa ja potilashuoneissa tapahtuvaksi.

Kaikille asianomaisessa laitoksessa oleville ennakkoäänestämiseen oikeutetuille on varattava mahdollisuus äänioikeutensa käyttämiseen. Vaalitoimikunnan on hyvä vielä ennen poistumistaan laitoksesta varmistaa henkilökunnalta, että kaikki halukkaat ovat saaneet mahdollisuuden äänestää.

Vaalisalaisuuden turvaamiseksi äänestäjän on voitava täyttää äänestyslippunsa rauhassa ja muiden katseilta suojassa. Tässä tarkoituksessa ennakkoäänestyspaikkaan voidaan hankkia yksi tai useampi äänestyskoppi tai pöytä, joka on varustettu sellaisin suojuksin, jotta äänestäjä voi tehdä äänestysmerkintänsä kenenkään toisen näkemättä. Äänestyskoppien tai vastaavien sijoittamisessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen ja myös siihen, että valaistus äänestyskopissa on riittävän hyvä. Äänestyskoppien välit ovat riittävän suuria, jotta kulku kuhunkin koppiin voi tapahtua häiritsemättä muissa kopeissa olevia äänestäjiä. Äänestyskoppeja ei siis pidä sijoitella siten, että kulku niihin tapahtuu muiden koppien takaa. Niitä äänestäjiä varten, jotka eivät pääse äänestyskoppiin taikka pöydän ääreen äänestämään, tulisi vaalitoimikunnalla olla mukanaan sellainen suojuksella varustettu irrallinen kirjoitusalue, jonka turvin äänestäjä voi muiden katseilta suojattuna täyttää äänestyslippunsa. Jos äänestyskoppeja tai vastaavia käytetään, vaalitoimikunnan on sovittava keskusvaalilautakunnan kanssa niiden toimittamisesta ao. laitokseen. Eduskunnan oikeusasiamies on kuntavaalien 2017 yhteydessä tehdyssä tarkastuskertomuksessaan (5.4.2017) todennut, että syliin laitettava irrallinen kirjoitusalue ei turvaa vaalisalaisuutta.

Laitoksessa äänestävällä tulee olla mahdollisuus tutustua oikeusministeriön aluevaalien ehdokaskirjaan ja kuntavaalien ehdokaskirjaan (Ehdokkaat aluevaaleissa 2025 ja Ehdokkaat kuntavaaleissa 2025). Näiden lisäksi vaalitoimikunnan harkinnan mukaan voidaan käyttää myös oman hyvinvointialueen ehdokaslistojen yhdistelmää aluevaaleissa ja oman kunnan ehdokaslistojen yhdistelmää kuntavaaleissa. Ne on asetettava ennakkoäänestyspaikkaan siten, että äänestäjät voivat niihin vaivattomasti tutustua. Vaalitoimikunnan on pidettävä äänestäjien nähtävillä myös oikeusministeriön ohjetta äänestäjälle äänestysnumeron merkitsemisestä.

Vaalitoimikunnan on huolehdittava siitä, että järjestys ennakkoäänestyspaikassa säilyy moitteettomana ja vaalitoimitus sujuu häiriöttä. Ennakkoäänestyspaikassa saapuvilla olevien on noudatettava niitä määräyksiä, joita vaalitoimikunta harkitsee tarpeelliseksi antaa.

Vaalitoimikunnan on pidettävä äänestäjistä luetteloa käyttäen sitä varten laadittua lomaketta (luettelo ennakolta äänestäneistä, vaalilomake nro 7). Luetteloa on pidettävä kunkin laitoksen osalta erikseen. Lomakkeen kohtaan "Huomautuksia" tehdään tarpeelliset merkinnät, jos ennakkoäänestyksessä on tapahtunut jotakin sellaista, joka on vaikuttanut toimituksen säännölliseen kulkuun, esimerkiksi jos toimitus on ylivoimaisen esteen takia ollut pakko keskeyttää. Tähän kohtaan on merkittävä myös äänestäjien itse valitsemien avustajien nimet. Luettelolomake on tarkistettava ja sen allekirjoittaa puheenjohtaja ja varmentaa jäsen. Täytetty luettelolomake on samalla vaalitoimikunnan pöytäkirja, joten erillisen pöytäkirjan pitäminen vaalitoimikunnassa ei ole tarpeen.

Vaalitoimikunnan tulee huolehtia siitä, että lähetekuoret toimitetaan asianomaiselle kunnan keskusvaalilautakunnalle heti kun se äänestyksen tapahduttua on mahdollista.